

35 let státního znaku České republiky

13. března roku 1990 se Česká národní rada usnesla na Ústavním zákonu č. 67 *O státních symbolech České republiky*. Byly jím ze státního znaku odstraněny předchozí komunistické úpravy, zejména rudá hvězda nad hlavou lva.

FRANTIŠEK BENEŠ

Zákon předepisoval novou podobu státního znaku České republiky, na rozdíl od přechodného období¹⁾ ve dvou provedeních – velký a malý, jejichž vyobrazení byla jeho přílohou. Dále předepisoval podobu státní vlajky a státní pečeti, a popisoval státní hymnu. Zákon je sympaticky stručný a zní:

Velký státní znak České republiky tvoří čtvrcený štít, ve kterém v prvním a čtvrtém červeném poli je stříbrný dvouocasý řvoucí lev ve skoku vpravo hledící se zlatými drápy, zlatým vyplazeným jazykem a zlatou heraldickou korunou. Ve druhém modrém poli je stříbrno-červeně šachovaná orlice vpravo hledící se zlatým zobákem, zlatými pařáty a zlatou heraldickou korunou. Ve třetím zlatém poli je černá orlice vpravo hledící s červeným zobákem, červenými pařáty, zlatou heraldickou korunou a stříbrnou pružinou na prsou zakončenou jetelovými trojlístky a uprostřed zdobenou křížkem.

Malý státní znak České republiky tvoří červený štít, na kterém je stříbrný dvouocasý řvoucí lev ve skoku vpravo hledící se zlatými drápy, zlatým vyplazeným jazykem a zlatou heraldickou korunou.

Státní vlajka České republiky se skládá ze dvou stejně velkých pruhů, z nichž vrchní pruh je bílý a spodní pruh červený. Poměr šířky vlajky k délce je 2:3.²⁾

Státní pečeť České republiky tvoří velký státní znak České republiky s lipovými ratolestmi po stranách, kolem něhož je kruhový nápis „Česká republika“. Průměr státní pečeti je 45 mm.

Státní hymnu České republiky tvoří první sloka písně Františka Škroupa na slova Josefa Kajetána Tyla *Kde domov můj*.

Používání státního znaku a státní vlajky České republiky stanoví zákon České národní rady.³⁾

O necelé tři roky později, dva týdny před rozdělením České a Slovenské Federativní Republiky, přijala ČNR zákon č. 3/1993 Sb. *O státních symbolech České republiky*, účinný od 1. 1. 1993:

¹⁾ *Kdy byl jen jeden, společný československý, se lvem na husitské pavěze, s hvězdou nad hlavou.*

²⁾ *To je málo známá skutečnost – státní vlajka České republiky, která v době přijetí zákona byla součástí ČSSR (na ČSFR se název změnil až 29. 3. 1990), měla podobu dvou pruhů, bez modrého klínu. Ten byl do vlajky vložen až zákonem č. 3/1993, přijatým Českou národní radou dne 29. 12. 1992 a účinným od 1. 1. 1993.*

³⁾ *Ten ČNR přijala ve stejný den, pod č. 68/1990 Sb. a názvem O užívání státního znaku, státní vlajky a ostatních státních symbolů České republiky.*

Státními symboly České republiky jsou velký a malý státní znak, státní barvy, státní vlajka, vlajka prezidenta republiky, státní pečeť a státní hymna.

Velký státní znak tvoří čtvrcený štít, v jehož prvním a čtvrtém červeném poli je stříbrný dvouocasý lev ve skoku se zlatou korunou a zlatou zbrojí. Ve druhém modrém poli je stříbrno-červeně šachovaná orlice se zlatou korunou a zlatou zbrojí. Ve třetím zlatém poli je černá orlice se stříbrným půlměsícem zakončeným jetelovými trojlístky a uprostřed s křížkem, se zlatou korunou a červenou zbrojí.

Malý státní znak tvoří červený štít, v němž je stříbrný dvouocasý lev ve skoku se zlatou korunou a zlatou zbrojí.

Státní barvy jsou bílá, červená, modrá v uvedeném pořadí.

Státní vlajka se skládá z horního pruhu bílého a dolního pruhu červeného, mezi než je vsunut žerďový modrý klín do poloviny délky vlajky. Poměr šířky vlajky k její délce je 2:3.

Vlajka prezidenta republiky je bílá, s okrajem skládajícím se z plamének střídavě bílých, červených a modrých. Uprostřed bílého pole je velký státní znak. Pod ním je bílý (stříbrný) nápis PRAVDA VÍTĚZÍ na červené stuze podložené žlutými (zlatými) lipovými ratolestmi.

Státní pečeť tvoří velký státní znak podložený lipovými ratolestmi po stranách, kolem něhož je opis „ČESKÁ REPUBLIKA“.

Státní hymnu tvoří první sloka písně Františka Škroupa na slova Josefa Kajetána Tyla *„Kde domov můj“*.

V této podobě⁴⁾ platí zákon dodnes.

V souladu s jeho zněním dne 20. ledna 1993 vyšla první česká poštovní známka – Malý státní znak ČR, a o pět měsíců roku později, 22. června, náš první aršík se dvěma stejnými známkami s vyobrazením Velkého státního znaku ČR.

⁴⁾ *Nepatrné zpřesnění přinesla novela zákona č. 154/1998 Sb., která v oddílu Státní hymna správně nahradila výraz „na slova“ spojkou „a“.*

K této dodnes používané podobě našeho státního znaku však vedla dlouhá cesta, jejíž počátky sahají více než 800 let do minulosti. Jde o zajímavou historii odrážející i změny státoprávního uspořádání Českých zemí, kterou se můžeme pokusit doložit i filatelisticky.

Malé ohlédnutí do historie

Státní znaky jsou obvykle úzce svázané s historickými panovnickými erby, v našem případě s erby Přemyslovců. Ti v něm ve 12. století měli černou, tzv. plamennou (s plamínky nebo křížky po obvodu) svato-václavskou orlici na stříbrném štítu. Podle nejstarší

česky psané kroniky – takzvané Dalimilovy – v roce 1158 kníže Vladislav II. za vojenskou pomoc v tažení proti svobodným severoitalským městům, zejména Milánu, obdržel od císaře Bedřicha Barbarossy královský titul (zatím nikoli ale dědičný) a náhradou za dosavadní znak s orlicí získal erb se stříbrným lvem v červeném poli. Jeho podobu však známe až z jezdecké pečeti moravského markraběte Vladislava Jindřicha, pocházející z roku 1213.

Od druhé poloviny 12. století měli tedy Přemyslovci ve znaku lva, ovšem zemským symbolem zůstávala nadále orlice. Tu lev teprve postupně nahradil.

Za prvního dědičného českého krále je označován až Vladislavův syn Přemysl Otakar I., kterému se tento titul podařilo získat v roce 1212 od budoucího římského krále Bedřicha II.

Listina, která o tom pojednává, se tradičně nazývá

Zlatá bula sicilská, což je odkaz na kovovou pečeť, která je k ní přivěšena. Listina byla vydána v Basileji a uvádí se, že Bedřich ještě neměl pečeť římského krále, a tak byla použita jeho pečeť krále jižní Itálie. Bulu za nesmírně důležitý dokument považoval císař Karel IV., Přemyslovec po matce, a o pět století později pak čeští obrozenci, kteří na jejím základě dovozovali historické právo na samostatnou českou státnost.

Na zřejmě současně používání znaku se lvem a znaku s orlicí odkazoval i Oldřich Kulhánek, autor emise Dědiční králové z rodu Přemyslovců 2006, když u portrétu Přemysla Otakara II. vyobrazil erb se lvem a u portrétu jeho vnuka Václava III. erb s orlicí.

Lev je i ve znaku na jezdecké pečetě krále Přemysla Otakara II. z roku 1262.

Jiný příběh o lvu v českém znaku přináší legenda o Bruncvíkovi. Ten měl být synem dávného českého knížete Žibřida, který pro zem získal do znaku orlici. Bruncvík při svých dobrodružných cestách v cizině měl zachránit lva před drakem a ten se k němu z vděčnosti přidal a doputoval s ním až domů, do Prahy, kde jej pak Bruncvík vyobrazil ve svém erbu. Na jednom z pilířů malostranské strany Karlova mostu stojí Bruncvíkova socha se lvem u nohou a legenda byla připomenuta i na poštovní známce.

Dvouocasého lva má ve svém znaku i Lucembursko, a tak na tamních známkách můžeme vidět Karla IV. s orlicí, jeho otce Jana „Slepého“ s děleným znkem a Václava II. se znakem lucemburským.

Český a lucemburský znak se lvem jsou vyobrazeny na známkách společného vydání obou zemí k 700. výročí nástupu Lucemburků na český trůn z roku 2010.

Po roce 1918

Po vzniku československého státu 28. října 1918 a po vyhlášení Republiky československé 14. listopadu 1918 nebyla podoba státních symbolů hned upravena, a tak byl používán takzvaný prozatímní znak se stříbrným lvem se zlatou korunou, jazykem a drápy na červeném poli (ten se o 21 let později stal státním znakem protektorátu ČaM), a někdy také tzv. sdružený znak odboje (ten byl základem neúředních přitisků II. pražský přetisk a Skalický přetisk z roku 1918).

PROVISORNÍ
ČESKOSLOVENSKÁ
VLÁDA

ČESKOSLOVENSKÁ
STÁTNÍ POŠTA

K přijetí definitivního znaku došlo až v roce 1920, kdy byla zákonem č. 252/1920 Sb. vydána ustanovení o státní vlajce, státních znacích a státní pečeti. Vlajka měla podobu, jak ji známe dosud, a vedle ní byla zavedena i standarta prezidenta republiky. Ta obsahovala veliký státní znak a v nezměněné podobě byla používána až do roku 1960, i když součástí znaku byl i znak Podkarpatské Rusi, která byla v roce 1945 anektována Sovětským svazem. Dále byly zavedeny střední a malý státní znak. Všechny později našly uplatnění ve známkové tvorbě, jak si ještě ukážeme.

Už před tím dvouocasý lev vyšel na známkách první části emise Legionářské – první výročí vzniku RČS z roku 1919. Nešlo o znak, ale o odkaz na heraldickou tradici.

Snaha o heraldickou podobu lva se projevila na návrzích hodnoty 25 h, s nápisem Pošta československá (někdy označovaných i jako návrhy kolků), vytištěných hlubotiskem spolu s návrhy známek 80 a 90 h Husita z roku 1920. Vyskytuje se i v soutisku s návrhy známek jiných emisí.

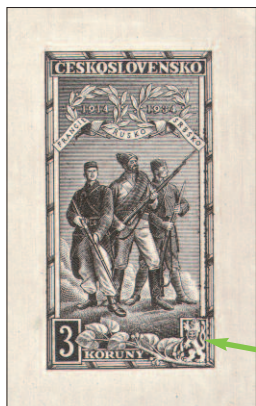
Heraldické znaky na svých návrzích použili i někteří autoři, kteří se zúčastnili tzv. první soutěže na naše poštovní známky.

Střední státní znak byl vyobrazen na výplatních známkách vydaných v roce 1929. Jde o nejrozšířenější podobu tohoto znaku – známky tohoto vydání vyšly v celkovém nákladu více než půldruhé miliardy kusů!

Heraldické znaky nesly i všechny čtyři hodnoty emise 20. výročí vzniku čs. branné moci 1934.

Malý státní znak je zobrazen na horní části aršíků Celostátní výstava poštovních známek Bratislava 1937 a Výstava poštovních známek PRAGA 1938.

Veliký státní znak je vyobrazen na horním okraji aršíku 20 let čs. známek 1938 (původně byla emise připravena k 20. výročí vzniku RCS, ale po „pomnichovském“ odstoupení pohraničních území vyšla pod tímto „neutrálnějším“ názvem).

Tím ale náš výčet z meziválečné doby nekončí. Malý státní znak je vyobrazen i na dvou nejvyšších hodnotách definitivní letecké série z roku 1930.

Z emisí v „zadní“ části katalogu je český lev vyobrazen na „Vojenských dobročinných – Lvíček 1919“, Skautských 1918, a na tzv. revolučních přetiscích z roku 1918 – Pražský I. a II., Hlubocký (Marešův), Budějovický (Hornerův) a slovenský Skalický.

Lev je i na prvních známkách (v katalogu jsou vedeny jako nálepky) paušalované potravní daně z roku 1924.

Heraldický lev je vyobrazen i na všech meziválečných kolcích vydaných ve dvou emisích – v letech 1919/25 a 1938.

V roce 1943 byl se souhlasem čs. vlády v exilu zhotoven „pamětní aršík“ k výstavě čs. známek v Londýně, na jehož horním okraji je vyobrazen veliký znak RČS.

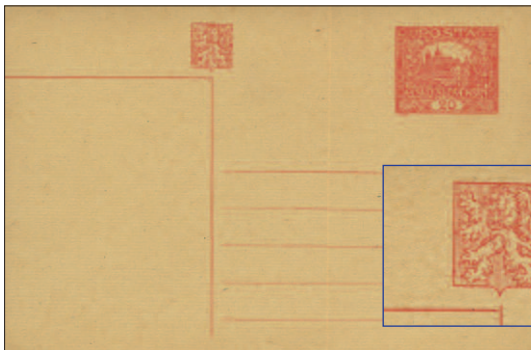
Tento znak je i součástí „exilových“ přitisků na čs. aršících zhotovených v letech 1939–40 k výstavám v USA a Kanadě.

Lev se objevil i na razítcích, např. je součástí razítka Mariánské Lázně / III. sjezd filatelistů z roku 1922.

Malý státní znak byl hojně využíván i na prvorepublikových celinách a vzorcích (poštovních formulářích bez natištěné známky, které byly na poštách prodávány uživatelům poštovních služeb).

V krátkém údobí pomnichovské republiky byl oficiálně používán jen střední státní znak, i když na už zmíněném aršíku 20 let čs. známek (z 19. 12. 1938) byl použit původní znak veliký.

Kde domov můj? 1834 1934

Na okraj zmiřme i **hymnu**, o které – na rozdíl od pozdějších přepisů – jako o státním symbolu zákon z roku 1920 nehovoří. Od vzniku čs. státu za ni byla považována první sloka Škroupovy a Tylovy písně *Kde domov můj?*, která se podle výnosu ministerstva národní obrany ze 13. 12. 1918 měla spolu s písní *Nad Tatrou sa blýska* hrát při slavnostních příležitostech. Web www.vlada.gov.cz uvádí, že oficiálně se státní hymnou stala v roce 1920, usnesením vlády č. 19300. Závazné hudební znění bylo uzákoněno o 7 let později.

V roce 1934 ke 100. výročí vzniku písně *Kde domov můj?* vyšla příležitostná emise sestávající ze dvou hodnot, z nich každá byla vydána ve dvou podobách – jako známky na papíru s lepem, tištěné rotačním ocelotiskem v arších s nepotíštěnými kupony, a o čtyři dny později jako naše první aršíkové vydání na silném papíru bez lepu, tištěné ocelotiskem z ploché desky (i když jej pošta nenazvala *aršík*, ale *grafické listy* a v důsledku toho je například katalog Michel tradičně vede mimo samostatně číslovanou řadu aršíků). Šlo o velkoryse pojaté vydání s notovým záznamem a slovy písně *Kde domov můj?* na horním a dolním okraji.

Vzhledem k silným národnostním menšinám existovaly za první republiky oficiální verze textu hymny v německém a v maďarském jazyce. Česká část hymny byla používána i za protektorátu.

Protektorát ČaM

Střední státní znak ČSR je vyobrazen i na známkách protektorátu Čechy a Morava, konkrétně na prvních pěti hodnotách přetiskové emise z roku 1939.

Státní znak protektorátu byl zaveden vládním nařízením č. 222/1939 Sb. z 19. září 1939. Měl dvě úpravy – větší a menší. Jako menší byl používán původní prozatímní znak RCS z roku 1919.

Větší znak měl čtvercový štít a podle oficiálního popisu měl být v jeho pravém horním a levém dolním poli český znak – na červeném štítě stříbrný dvouocasý lev ve skoku hledící vpravo, s vyplazeným jazykem, korunkou a drápy ve zlaté barvě; v levém horním a pravém dolním poli byl moravský znak – na modrém štítě vpravo hledící orlice, stříbrné a červeně šachovaná, s korunkou a pařáty ve zlaté barvě (ve skutečnosti však byla pole a vyobrazení uspořádána zrcadlově převrácené – jak ostatně vyplývá i z vyobrazení připojeného k nařízení).

4. § 5 zní:

„(1) Větší znak Protektorátu Čechy a Morava má štít čtvercový. V jeho pravém horním a levém spodním poli jest znak český: na červeném štítě stříbrný dvouocasý lev ve skoku vpravo hledící, úst rozžavených, s jazykem vyplazitým, čelenkou a zbrojí, vše zlaté barvy. V levém horním a pravém spodním poli znak moravský: na modrém štítě orlice vpravo hledící, stříbrné a červeně šachovaná, s čelenkou a zbrojí, vše zlaté barvy.

(2) Podrobnosti jsou patrné z připojeného obrazce.“

Větší znak byl použit na známkách Německý červený kříž 1943 a Služební 1943.

ČSR II

Heraldické znaky nesou i známky 60 h a 2,50 K Zimní pomoc 1943, 4,20 K 5. výročí protektorátu 1944, kolký vydání 1939 a ve slepotisku i Kontrolní známka z roku 1941.

Malý znak protektorátu ČaM nese řada vzorců (poštovních formulářů bez natištěné známky, které byly na poštách prodávány uživateli poštovních služeb).

Name und Adresse des Absenders Odesílatelevo jméno a adresa		Freimarken Výplňní známky	
 EINZAHLUNGSMELDUNG ÜBER EINE TELEGRAPHISCHE POSTANWEISUNG PRŮKAZ K TELEGRAFICKÉ POUKÁZCE			
auf na		K	h
		K	h
in v			
Strasse, Hausnummer ulice, číslo domu			
Post (Land) pošta (země)			
Aufgabennummer Podací číslo	Aufgabetag Podací den	Bezirkestempel Okresní razítko	Unterschrift des Postbeamten Podpis poštovního úředníka

Údobí let 1945 – 1992, ve filatelii tradičně nazývané II. republika, někteří historikové označují jako III. (1945 – 1948), IV. (1948 – 1960), V. (1960 – 1990) a VI. republiku (1990 – 1992).

V letech 1945 – 1960 byl u nás používán malý znak zavedený v roce 1920, tedy český lev se slovenským znakem na štítu na prsou. Použit byl už na prvních dvou poválečných emisích – Košických a Bratislavských z roku 1945.

Prezidentská standarta a veliký státní znak v „prvo-republikovém“ provedení (tedy i se znakem už ztracené Podkarpatské Rusi) byly vyobrazeny na arších K. Gottwald 1948 a A. Zápotocký 1954.

Lev s korunou byl v 50. letech – před měnovou reformou i po ní – vyobrazen na řadě známek, jako součást hlavní části obrazu, nebo jako detail, například na prsou sportovce.

V roce 1960 byl změněn název státu na Československá socialistická republika a změněny některé státní symboly. Zákon č. 163/1960 Sb. ustanovil, že státní znak měl jen jednu podobu: „Tvoří jej červený štít tvaru husitské pavézy s pěticípou hvězdou v horní části, na kterém je bílý dvouocasý lev nesoucí na hrudi červený štítek s modrou siluetou Kriváně a vatrou zlaté barvy. Kresba znaku je zlatá.“

Autorem této nové podoby znaku byl typograf a výtvarník Milan Hegar. K jeho „volnému“ výtvarnému pojetí měli výhrady heraldici, podle nichž neodpovídal tradici, ale bylo to v dobách, kdy rozhodovalo politické zadání.

Novou podobu měla i prezidentská standarty.

Historické zobrazení českého lva se na známkách objevilo na stavovské standartě, Obrovského dvouocasý lev trhající okovy na známce z aršíky z roku 1968.

Neobvyklé zobrazení státní vlajky nese známka podle návrhu M. Hegara – tvůrce nové podoby znaku. I když se to na první pohled nezdá, modrý klín správně dosahuje do poloviny její délky, ale poměr stran není stanovených 2 : 3.

Prezidentskou standartu v pozadí mají i vzácné nevydané „prezidentské“ aršíky 50. výročí Československa 1968 (s portrétem Antonína Novotného) a 80. narozeniny Ludvíka Svobody 1975. Oba vyobrazujeme jako zkusmé tisky.

Česká republika

O podobě jejich státních symbolů jsme se zmínili v úvodu článku. Ty nyní platné i některé historické se objevily na řadě známek, na mnoha celinách, na kresebné výzdobě FDC i na razítkách.

Návrh první známky České republiky s jejím malým státním znakem jsme vyobrazili na první straně obálky tohoto čísla. Uložen je ve sbírce Poštovního muzea, z níž pochází i návrh B. Housy na známku s velkým státním znakem.

ČESKÁ REPUBLIKA

8 Kč

Ta vyšla ve slavnostní úpravě - jako první aršík ČR. A tak si teď - na závěr - představíme celý nerozřezaný a nezoubkovaný tiskový list aršíků Velký státní znak z roku 1993, obsahující čtyři aršíková pole. Zhotoven byl v Poštovní tiskárně cenin v Praze a dochoval se v jejím archivu. Zájemci si je budou moci prohlédnout v rámci nesoutěžní expozice Odborné společnosti filatelistických studií Svazu českých filatelistů na nadcházející Národní výstavě poštovních známek LIBEREC 2025.

Vystaven bude jako součást kontextového exponátu věnovaného tématu, na nějž je zaměřen i tento dnešní článek. Abyste si jej dovedli představit, v silně zmenšené podobě je vyobrazen na následující dvoustraně.

Kontextové exponáty chtějí návštěvníkům výstav - sběratelům i nefilatelistům - přiblížit názorně určité téma a třeba je i inspirovat ke sbírání. Jde o nový a slibný způsob prezentace filatelistických materiálů.

Pokud vás tento přístup zaujal natolik, že se do tvorby takového exponátu pustíte, napište nám o tom! ■

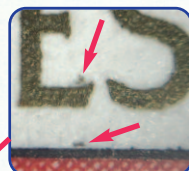
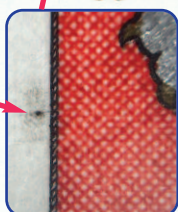
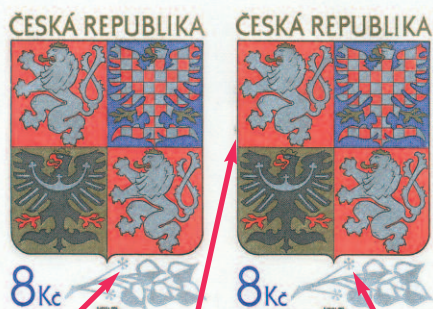
Václav Havel

Prezidentská standarta byla vyobrazena na aršíku k 60. narozeninám V. Havla.

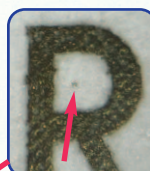
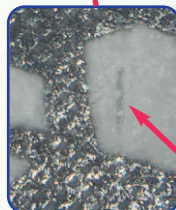
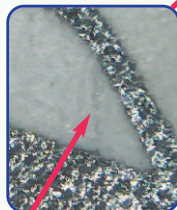

Všechny státní symboly byly připomenuty na osmiznámkové emisi v roce 2018.

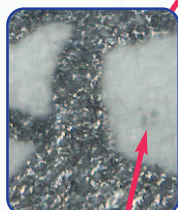
AP A

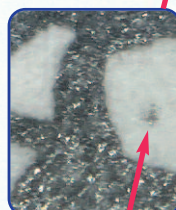
AP B

AP C

AP D

Celý tiskový list na známkovém papíru s lepem,
s detaily drobných deskových vad identifikujících jednotlivá aršíková pole.